

GEPOLITICKÁ POLOHA SRBSKA AKO POTENCIÁLNY DEZINTEGRAČNÝ ČINITEĽ

Slavomír Bucher, Robert Ištók*

* Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, Katedra geografie a aplikovanej geoinformatiky, Ulica 17. novembra 1, 081 16 Prešov, slavobucher@yahoo.com, robert.istok@unipo.sk

The geopolitical position of Serbia as a potential factor of disintegration

The Balkan Peninsula, as an intersection of the European and intercontinental routes, is a place of meeting, contact and mingling of civilizations, cultures and religions. The historic processes in the Balkans at the end of the 20th century did not correspond to the European integration processes; the Balkan nations met them economically and politically unready. As a geo-strategically important European area at its south-eastern extremity, the Balkan peninsula represents the cradle of Europe in its cultural-historic, civilization and political development. From the geographical and geostrategic perspective, it is a "geo-political crossroads" and "geopolitical hub" of the East and West, and a gate to the east and west, south and north of Europe. This article brings an analysis of the elementary exterior and interior factors of the geostrategic position of Serbia and its chances of regional and global integration.

Key words: Serbia, the Balkans, geopolitical position, factors of geostrategic position, geopolitics

ÚVOD

Cieľom predloženého článku je prostredníctvom geopolitickej polohy Srbska analyzovať proces jeho „balkanizácie“. Podľa nášho názoru predstavuje pre Srbsko jeho geopolitická poloha významný dezintegračný činiteľ. V príspevku sumarizujeme predovšetkým postoje domácich (srbských) autorov ku geopolitickému postaveniu tohto štátu v regióne.

Pokúšame sa poukázať na odlišnosti západného (anglosaského) a srbského pohľadu na geopolitickú polohu Srbska ako na potenciálny faktor jeho dezintegrácie. Našou ambíciou teda nie je zahrnúť politicko-geografické koncepcie a pohľady ostatných juhoslovanských národov a susedných štátov na riešenie problematiku.

Načrtnuté paradigmy, pomocou ktorých sme analyzovali proces „balkanizácie“, sa v prevažnej miere opierajú o vonkajšie faktory a činitele pôsobiace na daný región. Gurňák (2001 a 2002) vo svojich prácach zdôrazňuje, že väčšiu časť územia stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy ovládali prevažne cudzie vonkajšie (spravidla susedné) mocnosti (Turecko, Rusko, Nemecko a Taliansko), prípadne niektoré cudzie „domáce“, t. j. stredoeurópske mocnosti (v regióne západného Balkánu najmä Maďarsko a Rakúsko). Podľa Gurňáka (2005) to naznačuje, že stredovýchodná a juhovýchodná Európa bola pod silným mocenským tlakom okolitých štátov, prevládajúcim v okrajových oblastiach a najmä vo väčšine juhovýchodnej Európy.

Je príznačné, že štátno-politické rozčleňovanie Balkánu, ktoré začalo koncom 19. storočia, sa odrazilo v často používanom pojme „balkanizácia“, ozna-

čujúcom v negatívnom zmysle fragmentáciu priestoru do množstva štátov, ale aj historických a kultúrnych celkov (Ištok 2005, p. 66).

Pomocou geografickej paradigmy identifikujeme prírodné podmienky ako jeden z možných dezintegračných činiteľov v Srbsku. Pestrý reliéf sťažuje vytvorenie kompaktného a stabilného štátneho útvaru, hrebene pohorí pôsobia často nielen ako priestorová bariéra, ale aj mentálna prekážka pri zohľadňovaní spoločných priorít a záujmov obyvateľov územia (Weithmann 1996, p. 9).

Teória stretu civilizácií, ktorá je koncipovaná na premise, že budúce konflikty budú prebiehať predovšetkým medzi kultúrnymi celkami (napr. pravoslávnu a islamskou civilizáciou) odkazuje taktiež na možný proces „balkanizácie“ Srbska.

Podľa Grčića (2007, p. 33) samotný pojem „balkanizácia“ reprezentuje v prenesenom význame charakteristickú vlastnosť Balkánu a tou je *nestabilita geopolitických štruktúr v čase a priestore*. Nestabilnosť tohto územia sťažuje identifikáciu geopolitickej situácie, čo ju v konečnom dôsledku robí nepredvídateľnou.

Druhá časť práce sa snaží poskytnúť dostatok relevantných informácií o geopolitickej polohe jedného zo štátov západného Balkánu – Srbska. Vychádzame z premisy, že geopolitická (a geostrategická) poloha podlieha neustálym zmenám v čase a jej hodnota závisí od geopolitickej rovnováhy síl v regióne a taktiež aj od vedecko-technologického a informačného pokroku daného štátu. V príspevku sa v značnej miere opierame o využitie zdrojov, pochádzajúcich od autorov, ktorí pôsobia alebo pôsobili v priestore západného Balkánu. Vnútorne a vonkajšie faktory geopolitickej polohy územia môžu predstavovať potenciálny zdroj fragmentácie územia v budúcnosti.

Pod vnútornými činiteľmi rozumieme lokálne faktory, vonkajšie činitele reprezentujú globálne a regionálne faktory, ktoré vplývajú na región mimo jeho hraníc (Grčić 2005, p. 212).

BALKANIZÁCIA V KONTEXTE JEJ PARADIGMATICKÉHO ZDÔVODNENIA

Geopolitická paradigma ako dezintegračný faktor

Srbská geografická škola pri percepcii balkánskeho polostrova a geopolitických pomerov vychádza aj v súčasnosti z postulátu, ktorý definoval Jovan Cvijić vo svojej knihe *La Péninsule Balkanique – Géographie humaine* (Humánna geografia balkánskeho polostrova), vydanej v Paríži v roku 1918. Determinoval dve geografické paradigmy na Balkáne vychádzajúce z protikladov odlišností georeliéfu, a to pohorie – nížina, more – pevnina:

- vďaka dostupnosti a priechodnosti georeliéfu územia sa na Balkáne sformovala spoločnosť a kultúra s prvkami prechodného, resp. euroázjského typu,
- izolovanosť a nepriepustnosť georeliéfu územia vytvorili na Balkáne izolované geopolitické formy regionálnych spoločenstiev s osobitnými etnokultúrnymi znakmi, segregovanými od okolitého sveta (Cvijić 1918).

Vďaka týmto osobitostiam sme odvodili základné geopolitické determinanty na Balkáne – *heterogénnosť a dopravnú priechodnosť územia* (Kolarz 1972, p. 87). Dôsledkom heterogénnosti Balkánu je jeho politická a územná nejednotnosť. Priechodnosť územia Balkánu sa odráža v podobe dopravných koridorov nadregionálneho významu, ktoré nadväzujú na historické trasy, napr. Hodvábná cesta, *Via Militaris*, Carihradská cesta, resp. trasa Orient expresu a mnoho ďalších. V súčasnosti ich nahradili paneurópske dopravné koridory. Tranzitná poloha Balkánskeho polostrova predstavuje jeden z hlavných dôvodov častých konfliktov a invázií zo strany nadregionálnych mocností (Grčić 1996, p. 72).

V tomto kontexte Cvijić (1918) v spomínanej práci konštatoval, že Srbsko vzniklo na križovatke obchodných a vojenských ciest, kde nebol priestor pre kultúrny a spoločenský rozvoj národa v mieri a blahobyte. Balkánsky polostrov vzhľadom na svoju tranzitnú euroázijskú polohu reprezentuje komplex rôznorodých procesov migrácie, etnoasimilácie a etnodivergencie.

Táto mozaika národov autochtónneho a alochtónneho obyvateľstva obýva taký komplikovaný geopolitický priestor medzi Európou a Áziou, že k tomuto regiónu môžeme prirovnať už iba územie Kaukazu rozprestierajúce sa medzi Uralom a Kaspickým morom. Cvijić vo svojich úvahách načrtol potrebu integrácie južných Slovanov v geopriestore Balkánu, následne tieto filozofické idey rozviedol jeho spolupracovník Milojević (1951, p. 53) v monografii *Glavne doline u Jugoslaviji: geografska proučavanja i promatranja* (Geografický výskum a analýza významných údolí Juhoslávie).

Cvijić si bol vedomý, že skupinová identita na Balkáne neodráža iba geografické, ale aj kultúrne osobitosti vyplývajúce z náboženskej a národnostnej rôznorodosti, ktorá je v antagonistickom postavení terminologickej duality pojmov *jednotnosť – rozdielnosť*, resp. *konvergencia – divergencia*. Z tohto dôvodu žiadna nadregionálna mocenská sila, náboženstvo či národnostná myšlienka nemala taký úspech, aby si dokázala podmaniť celý región na dlhšie časové obdobie. Na týchto protikladných kultúrno-geografických predstavách bola založená geopolitická ambivalentnosť a dualizmus balkánskeho človeka (tzv. *Homo balcanicus*¹).

Pod vplyvom tohto vedomia – „človeka na križovatke s neistou budúcnosťou svojho národa“ (Grčić 1996, p. 70) sa utvárala náklonnosť balkánskeho obyvateľstva k dualizmu, pretože v tomto priestore dochádzalo k prelínaniu rôznych kultúr formujúcich etnokultúrne mýty, ktoré sa Cvijić snažil vo svojich prácach identifikovať. Z dôvodu heterogénnosti skupinová identita na Balkáne nikdy reálne neexistovala.

Podľa Džadžića (1994) pre všetky balkánske národy a národnosti je charakteristický model človeka, tzv. *Homo heroicus*².

¹ Vo svojom kriticky orientovanom článku Bachvarova a Bachvarov (2003, p. 243), uvádzajú, že v spojení s obyvateľmi Balkánu používajú niektorí autori termín *Homo balcanicus* ako široké zovšeobecnenie vlastností obyvateľov Balkánskeho polostrova, a to bez ohľadu na ich etnický a náboženský pôvod. Ako ďalej tvrdia, v priestore Balkánu môžeme rozlíšiť tri kultúrno-civilizačné modely, ktoré v sebe identifikujú balkánsku mentalitu – panónsko-dunajský, balkánsko-rurálny a stredomorsko-levantínsky.

² Džadžić vo svojej knihe *Homo balcanicus, homo heroicus II* (1994) identifikuje balkánskeho človeka prostredníctvom heroizmu, presvedčenia vo svoju pravdu, výnimočnosť a jedinečnosť osobnosti, ktorú reprezentuje.

Ak hodnotíme vzťah balkánskeho človeka k priestoru (územia), musíme si uvedomiť, že jeho percepcia tejto spoločensko-ekonomickej kategórie môže byť prítomná prostredníctvom lokálnej identity, *provinciálnosti* (chápanej ako stav mysle, keď jedinec upriamuje svoju pozornosť na detaily vzniknutého problému, pričom sa nesnaží hľadať širšie súvislosti) a spätosti s lokálnym územím. Určujúcim zdrojom etnických a náboženských konfliktov na Balkáne je protirečivé chápania teritoriality – odlišné predstavy suseda o rovnakom priestore, resp. regióne, v ktorom spolu žijú.

Porozumenie sledu časových udalostí geopolitického vývoja, v ktorých sa ocitli balkánske národy, vykazuje taktiež znaky rozporuplnosti. Okupácia Balkánu Osmanskou ríšou viedla k provincionalizmu a technologicko-ekonomickej zaostalosti za zvyškom Európy. Mali by sme porozumieť časopriestorovej osi vývoja regiónu, ktorá nebola jednosmerná, ako v prípade západoeurópskych štátov, respektíve cyklická, ako je to charakteristické pre východné civilizácie. Časovo-priestorová os vývoja na Balkáne oscilovala – išlo o etapový posun od výstavby k demolácii, od integrácie k dezintegrácii, od otvorenosti k uzavretosti, od vojny k mieru (Ekmečić 2007, p. 205).

Nezáujem poňať etnokultúrnu mozaiku balkánskych národov a ich vývoj v čase a priestore viedol – okrem už spomínaného presadzovania záujmov nadregionálnych mocností v tomto geopriestore – k nestabilite geopolitických štruktúr, výsledkom čoho je tzv. fenomén balkanizácie. Vďaka nemu sa tento geopriestor zvykne nazývať aj „sudom s pušným prachom“, keďže v čase mieru sa všetky národy Balkánu pripravujú na nadchádzajúci konflikt, pričom každý nový spor vedie k dekonštrukcii existujúcich geopolitických štruktúr a kreovaniu nových. Z týchto protikladných charakteristík vyplývajú dve geopolitické premisy – vojna a mier, resp. konflikt a spolupráca, pričom dochádza k neustálej zmene rozloženia síl v priestore v podobe spojencov a protivníkov. Dva uvedené predpoklady sa v časopriestore vzájomne podmieňovali a striedali, formujúc tento región do turbulentného ohniska, nedobytné bašty na prahu Európy, kde sa stretávali záujmy globálnych mocností. Výsledkom spomenutých skutočností bol fakt, že žiadna globálna mocnosť nemohla na dlhšie časové obdobie rozšíriť svoj vplyv na celom území Balkánu.

Môžeme konštatovať, že balkánske národy geograficky a taktiež kultúrne patria do európskeho civilizačného okruhu. V súčasnosti sa nachádzajú v rozličných fázach integračného procesu vo vzťahu k Európskej únii a Severoatlantickej aliancii.

Civilizačno-kultúrna paradigma ako dezintegračný faktor

V teórii geopolitického vývoja sveta sa už od antických čias až do súčasnosti v rôznych podobách spomína konzervatívne zameraná teória stretu civilizácií, ktorú bližšie definoval koncom 20. storočia Huntington (1996, p. 25). Tvrdil, že v blízkej budúcnosti budú svetové konflikty prebiehať medzi civilizáciami založenými na spoločnej kultúre (napr. medzi západnou a islamskou civilizáciou) – na rozdiel od jednotlivých štátov, ako to bolo obvyklé počas 20. storočia.

Huntington rozdelil geopriestor Balkánu do troch základných civilizačných okruhov – západokresťanského (Chorvátsko a Slovinsko), pravoslávneho

(Grécko, Srbsko, Čierna Hora, Bulharsko, Rumunsko a Macedónsko) a islamského (Albánsko, Kosovo, Sandžak, centrálna Bosna, západná Trácia, Východné Rodopy, bulharská a rumunská Dobruža).

Huntington demonštroval teóriu stretu civilizácií na konkrétnych národnostných a náboženských konfliktoch v Chorvátsku, Bosne a Hercegovine a Kosove. Za hlavný impulz kosovského konfliktu považuje vysokú natalitu a migráciu albánskeho obyvateľstva. Rozhodujúcou zámerkou pre vojnu v Bosne a Hercegovine bol cieľný zámer moslimských radikálnych skupín vytvoriť islamský štát na tomto území.

Huntington dáva konflikt Srbov a Chorvátov do kontextu ustašovských represálií proti srbskému obyvateľstvu počas II. svetovej vojny. Druhým významným faktorom je rozpad Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie (SFRJ) a konflikty v prvej polovici 90. rokov na území nástupníckych štátov. Taktiež zdôrazňuje úlohu Západu pri podpore Chorvátska vo vojenských operáciách (Oluja a Bljesak), ktoré viedli k etnickému čisteniu srbského obyvateľstva a jeho následnej nútenej emigrácii v roku 1995 z nezávislej Chorvátskej republiky (Grčić 2007, p. 32).

Idealizmus, morálka, naivita a neznalosť miestnych pomerov na Balkáne podľa S. Huntingtona viedli politické elity v USA k ochrane a podpore moslimov (Bosniakov), Chorvátov, Albáncov na úkor Srbov. Domnieval sa, že Západ pri svojej podpore Chorvátov predvídal možné následky spojené s etnickým čistením regiónov so srbským obyvateľstvom, avšak neprijal žiadne konkrétne opatrenia (dôkazom nečinnosti Západu a USA je aj násilná emigrácia srbského obyvateľstva z Chorvátska v roku 1995 po ofenzíve chorvátskej armády).

Z hľadiska postavenia Srbska a Ruska bolo príznačné, že presadzovanie nacionalistickej politiky v oboch krajinách koncom minulého storočia sa spájalo s odporom miestnych elít voči novému svetovému poriadku. Viedlo to k izolovanosti týchto štátov v očiach medzinárodného spoločenstva, ale zároveň aj k utuženiu rusko-srbských vzťahov.

Napríklad Slobodan Milošević počas svojej prezidentskej kampane v septembri 2000 prirovnal vtedajšiu Zväzovú republiku Juhosláviu k „najvytrvalejšiemu, najdôležitejšiemu a najnebezpečnejšiemu“ centru odporu v Európe proti americkej politike a novému svetovému poriadku (Petrović 2008, p. 187).

S. Milošević predstavuje pre Srbsko kontroverznú osobnosť, pretože bol v roku 1999 Medzinárodným trestným tribunálom pre bývalú Juhosláviu obvinený zo zločinov proti ľudskosti, z genocídy, nerešpektovania pravidiel vedenia vojny a porušovania Ženevských konvencií. Po domácich nepokojoch v roku 2000 vyvolaných sfalšovanými voľbami odstúpil z funkcie prezidenta a o rok neskôr bol novou vládou vydaný do Haagu.

Ako uvádza Fňukal vo svojich prácach (2000, 2001 a 2012) až do roku 1997 v Čiernej Hore dominovali prosrbské (resp. promiloševićovské) orientované politické strany, preto Čierna Hora vystupovala ako lojálny člen juhoslovanskej federácie. V rokoch 1996–1997 sa začali Albánci v Kosove a Metohiji radikalizovať, pričom bola sformovaná Kosovská oslobodenecká armáda, ktorá individuálnymi akciami terorizmu upútala pozornosť medzinárodných organizácií. Srbské vedenie na narastajúci tlak albánskeho nacionalizmu reagovalo neprime-

rane, a to nasadením svojho prosrbsky orientovaného potlačovateľského aparátu, ktorý krízu iba prehĺbil.

Bezprecedentný podiel viny na konfliktoch v regióne západného Balkánu nesie nacionalizmus, avšak Huntington (1996) pozabudol na úlohu vonkajšieho faktora – v prvom rade podiel USA na destabilizácii a následnom rozpade Juhoslávie. Pravdou ostáva, že tento autor spomenul úlohu Západu v konfliktoch na území západného Balkánu.

Napriek spomínaným tvrdeniam musíme konštatovať, že jednou z vedúcich príčin rozpadu bývalej Juhoslávie, z ktorých mnohé pramenili v komplikovaných vzťahoch jednotlivých národov vo vnútri tohto zložitého útvaru, bol nacionalizmus. Účinok nacionalizmu bol znásobený faktom veľkej etnickej a náboženskej rôznorodosti obyvateľstva Juhoslávie. Táto rôznorodosť existovala nielen v rámci celej juhoslovanskej federácie, ale aj vo vnútri samotných jej republík. Ani jedno etnikum sa nevyhlo extrémnemu nacionálnemu poňatiu svojho sebaurčenia.

Vystáva aj otázka ekonomických faktorov podieľajúcich sa na vnútornej dezintegrácii územia. Ekonomicky vyspelejšie Slovinsko a Chorvátsko prestali byť ochotné dotovať ekonomicky menej vyspelé oblasti federácie. Srbsko – síce ekonomicky slabšie, ale politicky silnejšie (tvorilo v podstate jadro federálnej moci a jej armády) – sa snažilo zabrániť úniku týchto ekonomických zdrojov.

Gigović (2007, p. 58) sa domnieva, že západné mocnosti na čele s USA nevedeli túto politiku pre „presadzovanie morálnych hodnôt, resp. naivitu a neznalosť miestnych pomerov“, ale z dôvodu vlastných geostrategických záujmov v širšom regióne východného Stredomoria.

Podľa Gigovića (2007) interpretácia vojnového konfliktu v Bosne a Hercegovine nie je iba „historickou udalosťou“ ako tvrdí Huntington (1996), ale tvorí aj prostriedok na posilnenie politickej hegemonie Západu. Výsledkom vojen a fenoménu tzv. „balkanizácie“ v regióne západného Balkánu bolo formovanie protektorátov nad Bosnou a Hercegovinou a Kosovom. Úloha arbitra – mierotvorcu v podobe USA – spočívala vo vytvorení predpokladov pre následné rozšírenie NATO na Balkáne.

Podľa Huntingtóna (1996) zasahovanie Západu do politík cudzích štátov vedie k nestabilite a možným konfliktným situáciám vo svete. V priestore juho-východnej Európy vyčlenil tri nadregionálne mocnosti, ktoré geopoliticky kontrolovali tento región: Nemecko, Turecko a Rusko.

Na teóriu stretu civilizácií vo svojej podstate nadväzuje teória sociálno-kultúrnych systémov. V tejto teórii sa civilizácie charakterizujú nie prostredníctvom náboženstva, ale ako sociálno-kultúrne systémy, medzi ktorými sa vyskytujú prechodné zóny, kde dochádza k stretu dvoch, prípadne viacerých kultúrnych systémov (Mitrović 2000, p. 45).

Medzi jednotlivými civilizáciami sú jasne definované hranice, zatiaľ čo medzi sociálno-kultúrnymi systémami existujú tzv. nárazníkové zóny. Balkán je súčasťou „veľkej pohraničnej zóny“, alebo inak povedané, nárazníkového pásma medzi sociálno-kultúrnymi systémami západnej a východnej civilizácie, ktoré sa na tomto území vzájomne prelínajú ako tektonické dosky. Môžeme povedať, že balkánsky región reprezentuje priestor bez vlastných kultúrnych a geopolitických hraníc, plní funkciu akejsi prechodnej zóny.

Pod pojmom balkanizácia teda podľa uvedených poznatkov rozumieme rozčleňovanie územia na väčší počet menších a často navzájom súperiacich regiónov (Goldsworthy 2013, p. 108). V priestore Balkánu je to prirodzený proces, keďže z hľadiska sociálno-kultúrnej heterogenosti predstavuje tento región „miniatúrny obraz existujúceho sveta“ (Grčić 1995, p. 42).

Procesy spojené s menšou fragmentáciou územia boli súčasťou delenia pôvodnej hranice, ktorá oddeľovala hlavné sociálno-kultúrne systémy (Grčić 1995, p. 43). Udalosti v týchto systémoch ovplyvňovali teritoriálne formy nižšieho rádu v dosahu ich vplyvu. Podľa Campbella (1963, p. 32) jednotlivé línie zlomov, ktoré izolovali rôzne kultúrne systémy, boli najintenzívnejšie poznačené konfliktami.

Balkán predstavoval od nepamäti hraničnú líniu rôznych kultúr a ideológií, keď napr. týmto územím viedla hranica medzi Západorímskou a Východorímskou ríšou (od roku 395 n. l.), katolíckou a pravoslávnu sférou vplyvu (od roku 1054 n. l.), moslimským a kresťanským svetom (od 14. až 15. storočia), kapitalistickou a komunistickou ideológiou (od roku 1945) a v súčasnosti medzi členskými a nečlenskými štátmi EÚ a NATO. Hraničná poloha spôsobovala, že tento periférny región bol po stáročia vystavený ekonomickému a kultúrnemu zaostávaniu za zvyškom vyspelej Európy.

Aj keď sa dalo očakávať, že globalizačné procesy znižujú riziko pôsobenia radikálneho nacionalizmu, na Balkáne je jeho vplyv skôr kontraproduktívny, pretože evokuje geopolitickú fragmentáciu územia. Ak by sme dali do súvisu lokálne balkánske konflikty, ktoré dominovali v regióne v poslednej dekáde 20. storočia s celkovým procesom formovania nárazníkovej zóny medzi globálnymi sociálno-kultúrnymi systémami, dostaneme úplne nový obraz o zmysle balkanizácie.

Geostrategická paradigma ako dezintegračný faktor

Túto paradigmu prezentoval vo svojej knihe *The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives* Brzezinski (1997), významný odborník v oblasti medzinárodných vzťahov a geopolitiky. V knihe o. i. rozoberá mocenskú hierarchiu štátov v priestore Eurázie, pričom sa snaží poukázať na ich vzájomné vzťahy, ktoré ovplyvňovali svetovú politiku v druhej polovici 20. storočia. Osobitnú pozornosť venuje geopolitickému priestoru na Balkáne. V geopriestore juhovýchodnej Európy sa podľa jeho slov v priebehu histórie prelínali mocenské záujmy troch nadregionálnych mocností – Turecka, Rakúsko-Uhorska (Nemecka) a Ruska. Autori ako Stepić (2012) a Knežević (2012) zdôrazňujú, že súčasný „Balkán“ nie je iba produktom svojej európsko-ázijskej histórie poznačenej etnickými konfliktami a rivalitou štátov, ale aj konštruktom mocenskej politiky Západu na čele s USA.

Osmanská ríša počas svojej dominancie nad juhovýchodnou Európou vytvorila v jej tle moslimské enklávy, aby si v budúcnosti zabezpečila kontrolu nad dianím v tomto regióne. Po porážke Srbov a ich spojencov v bitke na Kosovom poli, ktorá sa odohrala 28. júna 1389 severozápadne od Prištiny sa Osmanskej ríši otvoril priestor na expanziu na západný Balkán a do strednej Európy. V tomto kontexte je však potrebné spomenúť, že svoj podiel viny v nedávnych konfliktoch nieslo aj Srbsko a jeho nacionalistická veľkosrbská

politika zjednotenia všetkých historických území na Balkáne pod patronát Belehradu (Vidojević 1998, p. 225).

Na margo americkej bezpečnostnej politiky Brzezinski odporúča, aby sa americká hegemonia vo svete stala trvalou a nemennou tak dlho, ako je to len možné, druhý cieľ sa týka vytvorenia geopolitického rámca prenesenej zodpovednosti USA za politiku vedúcu k svetovému mieru.

Geostrategické myšlienky v ich historických súvislostiach nachádzame aj v diele Fukuyamu (1992). Ten vo svojej knihe *The end of history and the last man* obhajuje hegemoniu USA ako symbolu unikátnej svetovej veľmoci, ktorého snahou je presadiť americký model liberálnej demokracie, pretože vo svete neexistuje životaschopná alternatíva voči trhovej ekonomike a liberálnej demokracii. Fukuyamove dielo obsahuje aj interpretáciu skutočností, usilujúcich sa definovať a pochopiť vnútorných pôvodcov balkanizácie. Týka sa to najmä lokálnych politických lídrov, ktorí sa počas politickej kariéry snažia obhájiť jedinečnosť svojho národa na úkor susedov, prípadne menších, ktoré sú diskriminované vzhľadom na majoritné obyvateľstvo daného štátu.

Balkánske národy boli presvedčené o svojom nadprirodzenom, ba až mýtickom poslaní, ktoré spočívalo o. i. v ochrane západnej civilizácie pred moslimami a ostatnými východnými civilizačnými vplyvmi. Táto téza sa zakladala na presvedčení, že ich región predstavuje vstupnú bránu do Európy a oni sú jej strážcovia a ochrancovia.

Kljakić (2012) a Slović (2013) vo svojich prácach argumentujú, že USA a západné mocnosti pod vplyvom ideí Fukuyamu vo svojej zahraničnej politike presadzujú elementy imperiálneho riadenia. Spočíva na princípe, podľa ktorého najväčšie privilégia a právo slobodne rozhodovať prípadnú akčiou a zakladateľom liberálnej demokracie (USA a ďalšie západné mocnosti³). Čiastočné výhody plynúce z tohto modelu budú poskytnuté ich spojencom a ostatné štáty sa ocitnú pod neustálym vojenským, ekonomickým, politickým a ideologickým tlakom liberálnych mocností a ich spojencov. Načrtnutý model globálnych vzťahov medzi štátmi formuje štruktúru typu jadro – semiperiféria – periféria alebo vzťah imperátora, vazala a rivala, čo v konečnom dôsledku generuje balkanizáciu. Z tohto modelu jasne vyplýva záver, že balkanizácia nie je latentným znakom Balkánu, ale môže byť interpretovaná ako súčasť imperiálnej geopolitiky svetových mocností.

GEOPOLITICKÁ POLOHA AKO POTENCIÁLNY DEZINTEGRAČNÝ ČINITEĽ V PROCESE „BALKANIZÁCIE“

V tejto časti práce poukážeme na fundamentálne determinanty geopolitickej polohy Srbska a základnú spojitosť s jednotlivými paradigmami z teoretickej časti práce, ktoré pomôžu načrtnúť prehlbujúci sa trend balkanizácie krajiny.

³ Samotný pojem „mocnosť“ v sebe obsahuje aj možnosť byť v rámci medzinárodného mocenského systému aktívnym prvkom s tendenciou aktívne presadzovať svoje záujmy, čo v súčasnosti využívajú nielen USA a západné mocnosti, ale aj Rusko a Čína (a na regionálnej úrovni aj ďalšie štáty).

Geopolitická poloha štátu alebo určitého regiónu predstavuje konceptuálny a dynamický element komplexnej geografickej polohy, pozostávajúci z prírodných, ekonomických a politických zložiek, pričom v sebe zahŕňa celkové hodnotenie prírodného potenciálu, demografických procesov a súčasnej kultúrno-politickej reality. V podstate je geopolitická poloha založená na analýze fyzickogeografických a humánnogeografických faktorov, ako aj ich vzájomných kauzálnych väzbách, ktorých zmeny môžu mať v geopolitickom ponímaní pre daný štát často existenčné až fatálne dôsledky (Grčić 2000, p. 76).

Analýza geopolitickej polohy Srbska⁴ je neustále sa meniaci proces v rámci komplexných a dynamických súvislostí, vývoja a zmien vo svete, širšom a užšom geografickom priestore, ktoré ovplyvňujú jeho bezpečnosť a stabilitu. Srbsko má zložitú geopolitickú polohu, ktorá je výsledkom sústavy absolútnych (a fyzicko-geografických) a relatívnych geografických činiteľov (spoločenských, ekonomických, politických, vojenských, historických a iných). Súčasná geopolitická poloha Srbska je definovaná globálnymi, makroregionálnymi a lokálnymi faktormi, ktoré sú výsledkom vplyvu mnohých dynamických činiteľov a ich vzájomného pôsobenia. Tieto faktory, vzhľadom na komplexné zhodnotenie geopolitickej polohy Srbska, reálne môžeme rozdeliť na vnútorné a vonkajšie.

Vnútorné faktory geopolitickej polohy Srbska

Pod vnútornými činiteľmi geopolitickej polohy Srbska rozumieme faktory, ktoré zohľadňujú fyzicko-geografický, sociálno-politický, ekonomicko-geografický a etnologický potenciál regiónu (Gigović 2007, p. 57).

Z globálneho hľadiska sa územie Srbska rozkladá v priestore severnej a východnej zemskej hemisféry. V rámci regionálno-geografickej polohy je situované do stredoeurópskeho, južno-európskeho, balkánskeho a podunajského geopolitického priestoru. Cez územie Srbska prebieha najkratšia prirodzená suchozemská spojnice medzi Európou a ázijskou časťou Blízkeho východu. Tento faktor výrazne zvyšuje geostrategický význam tejto krajiny. Územím vedie dôležitý transportný koridor, ktorý spája hospodársky vyspelé štáty strednej a západnej Európy so surovinovo bohatými krajinami Blízkeho východu. V dôsledku toho Balkán figuruje vo svetovej geopolitike ako historická konštanta a o jeho mocenskú kontrolu majú záujem rôzni významní aktéri svetovej politiky. Srbsko je vnútrozemský štát, pričom túto nevýhodu relatívne znižuje spojenie s morom prostredníctvom splavného Dunaja.

V globálnej a regionálnej mierke patrí Srbsko (vrátane Kosova) z hľadiska rozlohy (88 361 km²) a počtu obyvateľov (8,9 mil. v roku 2012) k malým štátom⁵. Zmenšenie rozlohy krajiny v podobe oddelenia Kosova by bolo považované srbskými politikmi za geostrategicky neudržateľné vzhľadom na pozíciu a rešpekt štátu pri formovaní nezávislej zahraničnej politiky.

⁴ V texte príspevku sa opierame o charakteristiky Srbska vo vymedzení hraníc z roku 2007, teda pred proklamovaním nezávislosti Kosova.

⁵ Rozloha Srbska bez územia Kosova je 77 474 km² a počet obyvateľov 7,2 mil. (2012).

Súčasná hranica Srbska (2 397 km) reflektuje fyzickogeografický ráz územia, v menšej miere však národnostnú štruktúru obyvateľov a historický kontext. Väčšia časť hranice prechádza ťažko dostupnými hrebeňmi pohorí, avšak hlavne na severe a severozápade ju formuje otvorený priestor Podunajskej nížiny (Sekulović a Mikovski 2005, p. 14). Reliéfnu otvorenosť hranice na severozápade čiastočne zmierňujú veľké rieky (Dunaj, Sáva, Drina a Tisa). Ak nezohľadňujeme vyhlásenie kosovskej nezávislosti, Srbsko hraničí s deviatimi štátmi, z nich osem patrí k balkánskym krajinám.

Stabilitu a transparentnosť vzťahov Srbska k susedným krajinám v značnej miere ovplyvňuje geopolitická neustálenosť jeho hraníc. Takmer 55 % ich dĺžky prechádza geopoliticky nestabilnými územiami. K nestabilite štátnych hraníc prispieva rezolúcia 1 244 Bezpečnostnej rady OSN, podľa ktorej Srbsko nemá pod svojou jurisdikciou 157-kilometrový úsek hranice s Macedónskom a 111 km hranice s Albánskom (Sekulović a Mikovski 2005, p. 15).

Srbsko má taktiež nevyriešené spory na západnej hranici s Chorvátskom a Bosnou a Hercegovinou. Môžeme však konštatovať, že funkcia hranice v tomto priestore je značne diferencovaná od uzavretej (s Albánskom, resp. s Kosovom, pričom táto hranica je zo strany Srbska považovaná za administratívnu hranicu), cez kontaktnú (s Macedónskom a Čiernou Horou) až po integrujúcu (so Srbskou republikou ako entitou v rámci Bosny a Hercegoviny).

Z hľadiska fyzickogeografických pomerov je významné, že severnú časť Srbska tvorí Panónska nížina. Tu ležiaca Vojvodina a povodie Dunaja vytvárajú územie s najvýznamnejším fyzickogeografickým potenciálom pre krajinu v kontexte jej geopolitickej štruktúry. Ľahko dostupný terén Vojvodiny umožňuje rozvoj dopravy do strednej a východnej Európy, Malej Ázie a na pobrežie Jadranského, Egejského a Čierneho mora. Dunajský koridor má pre Srbsko určujúci infraštruktúrny potenciál a z geopolitického hľadiska je nenahraditeľný.

Regionálne rozdiely môžu v prípade Vojvodiny predstavovať potenciálny činiteľ podieľajúci sa na dezintegrácii štátu. Aj dnes tvorí Srbsko výrazne heterogénny ekonomický celok, skladajúci sa z regiónov rozličnej úrovne rozvoja (bližšie Smenić 2010, p. 20).

Elementy demografického vývoja podstatne ovplyvňujú geopolitický potenciál Srbska. Najmä otázky týkajúce sa štruktúry obyvateľstva a jeho etnodemografickej polarizácie vytvárajú predpoklady budúcej geopolitickej nestability v regióne.

Pre kresťanské a moslimské obyvateľstvo Srbska je charakteristický disproporcionálny trend etnodemografického vývoja.

Nízka miera natality a biologická depopulácia je typickým fenoménom národností, ktoré sa hlásia ku kresťanským vierovyznaniam (Srbi, Maďari, Chorváti a Slováci). Z hľadiska vývojových štádií reprodukcie sa nachádzajú v postreprodukčnej fáze demografického vývoja. Naproti tomu moslimské obyvateľstvo (Bosniaci a Albánci) sa vyznačuje vyššími mierami natality ako konfesiónalna majorita, čo prispieva k vysokému prirodzenému prírastku týchto etníc. Prejavuje sa to nielen v Kosove, ale tiež v regióne Sandžaka (susediacom s Kosovom zo severozápadu) a v okolí miest Bujanovac, Preševo a Medvedja (priliehajúcich k územiau Kosova na juhu).

Vojvodina, Kosovo, príp. región Sandžaku predstavujú tzv. nárazníkové zóny medzi jednotlivými sociálno-kultúrnymi systémami západnej a východnej civilizácie. Je to spôsobené národnostnou a náboženskou diverzitou územia. Typickým príkladom je autonómne územie Kosova, ktoré pre Srbov symbolizuje „mýtické srdce Srbska“, resp. „srbský Jeruzalem“ (pozri bližšie Gilbert a Large 2003, p. 603). V zmysle teórie sociálno-kultúrnych systémov by sme mohli v budúcnosti predpokladať pozvoľné rozčleňovanie územia na väčší počet menších (autonómnych častí), v iniciálnom štádiu tomu napomôže aj heterogenita etnickej a religióznej štruktúry jeho obyvateľov.

Heterogenitu Srbska dotvára aj región Vojvodiny, ktorý vyniká neobyčajnou etnickou mozaikou rozličných kultúr, národov a národností žijúcich na tomto území (pozri Knežević 2005, p. 105). Tento nerovnomerný etno-teritoriálny vývoj vrátane neproporcionálneho rozmiestnenia obyvateľstva v geopriestore Srbska komplikuje jeho geopolitickú stabilitu.

Geopolitická poloha Srbska v širšom priestorovom kontexte

Západný Balkán a taktiež samotné Srbsko predstavuje v Európe jedinečnú religióznu mozaiku, kde sa stretávajú rôzne kultúrne a civilizačné okruhy i geopolitické línie. V tomto priestore dochádza k stretu aspirácií a predstáv globálnych mocností. Geokultúrna história Srbska odzrkadľuje balkanizáciu ako kultúrny a geopolitický fenomén, ktorý predstavuje odraz neustáleho boja medzi jednotlivými myšlienkovými prúdmi, odmietajúci kultúrny pluralizmus ako jediné východisko spoločnej koexistencie všetkých národov a náboženstiev na Balkáne.

Fenoménu balkanizácie v zmysle civilizačno-kultúrnej paradigmy napomohli konflikty v 90. rokoch, ktoré v tomto priestore prebiehali medzi katolíckou, pravoslávnu a islamskou civilizáciou. Predstavitelia jednotlivých cirkví sa často počas konfliktov postavili na stranu politikov a národa. Pravoslávna cirkev obhajovala srbských nacionalistov v Kosove so slovami „Kosovo je naša pamäť, naše srdce, základ nášho bytia“ (Pirjevec 2000, p. 422).

Bezprostredný vplyv na historický vývoj Srbska mali tri kultúrno-civilizačné okruhy: maloázijský, balkánsky a stredoeurópsky. Všetky tieto okruhy v rôznych obdobiach historického vývoja formovali tvar a charakter hraníc regiónu, jeho obyvateľov a kultúru. V rôznych historických etapách často prevažovala dominancia jedného prúdu nad ostatnými, čo malo za následok konfliktné situácie. Zriedkavé a časovo ohraničené sú obdobia, keď všetky tri kultúrno-civilizačné okruhy pôsobili na región v rovnováhe.

V širšom regionálnom kontexte znamená dopravná infraštruktúra (a s ňou spojené hospodárske aktivity) pre Srbsko nosný pilier sociálno-ekonomického rozvoja (Angelovič 2009, p. 20). S ním súvisiaci komponent geopolitického postavenia krajiny tvorí predovšetkým už jej spomínaná poloha vo vzťahu k významným suchozemským a prímorským dopravným uzlom. Z geopolitického hľadiska hlavné dopravnno-geografické koridory prechádzajúce územím Srbska predstavuje už spomínaný systém riečnych dopravných ciest a koridory tvoriace integrujúci prvok paneurópskej transportnej siete, ktorá sa skladá z cestných a železničných magistrál, prepojených na terminály kombinovanej dopravy.

Význam Balkánu ako jedného z európskych regiónov umocňuje skutočnosť, že z desiatich paneurópskych koridorov prechádza týmto územím šesť, a to koridory IV, V, VII, VIII, IX a X s celkovou dĺžkou cestnej siete 15 520 km a železničnej siete 7 840 km (Stojkov a Milić 2010, p. 17). Tri z týchto koridorov prechádzajú teritóriom Srbska (X, VII a VIII), pričom sú z geopolitického aspektu pre túto krajinu kľúčové.

Nosná os koridoru X má transverzálny charakter, prechádza Salzburgom cez Ľublňanu a Záhreb do Belehradu a ďalej pokračuje do Solúna a Istanbulu. Jedna vetva koridoru smeruje z Belehradu do Budapešti, kde sa napája na západoeurópsku a stredoeurópsku dopravnú vetvu. Tento koridor s dĺžkou 2 360 km (z toho okolo 800 km na území Srbska) spája desať európskych krajín. Vďaka nemu môže Srbsko gravitovať k ďalším dvom koridorom – V (spája strednú Európu so severným Jadranom) a IV (Budapešť – Bukurešť – Čierne more).

Koridor VII tvorí povodie rieky Dunaj a spája Srbsko s centrálnou, západnou a juhozápadnou Európou a Čiernym morom. Tento riečny koridor taktiež umožňuje spojenie s Blízkym východom, Malou Áziou a Zakaukazskom. Koridor VIII prepája pobrežie Čierneho mora cez Srbsko a Macedónsko s Tiranou, ktorá leží na južnom pobreží Jadranského mora. Tento koridor nadväzuje na dôležitú starovekú rímsku vojnovú cestu *Via Egnatia*, ktorá tvorila spojnicu medzi Dračom, Solúnom a Konštantínopolom. Aj keď tento koridor neprechádza územím Srbska, v najbližšom období sa plánuje výstavba južného prepojenia, čo by malo pozitívny ekonomický a sociálny dosah na južnú časť centrálneho Srbska.

Vonkajšie faktory geopolitickej polohy Srbska z globálneho hľadiska

Svoje mocenské záujmy si v regióne západného Balkánu (kde sa rozprestiera Srbsko) presadzujú globálne veľmoci USA a Ruska a taktiež medzinárodné organizácie a zoskupenia ako NATO a EÚ. USA si začiatkom 90. rokov minulého storočia upevnili pozíciu strategického hráča rozšírením svojej sféry vplyvu a záujmov v juhovýchodnej a strednej Európe a na Kaukaze. Posilňovanie pozície USA na Balkáne neznamená iba zabezpečenie si mocenskej sféry vplyvu pri uplatňovaní vlastnej politickej a bezpečnostnej agendy v tomto regióne. Podľa Grčica a Ratkaja (2003, p. 10) je to sprevádzané aj expanziou pôsobenia EÚ/Nemecka a s oslabovaním politických, ekonomických a vojenských ambícií Ruska v juhovýchodnej Európe.

V tomto kontexte si USA okrem strategického partnerstva s Tureckom (kontrola prielivov Bospor a Dardanely) zabezpečili prostredníctvom NATO aj vojenské základne v regióne západného Balkánu, z ktorých môžu účinne kontrolovať dôležité geostrategické body. Vzhľadom na kľúčovú polohu Srbska v regióne nie je v tomto kontexte ťažké charakterizovať jeho geostrategický význam pre USA.

Postupnou integráciou balkánskych štátov do euroatlantických štruktúr dochádza k pozvoľnému rozširovaniu pôsobenia EÚ a NATO v tomto regióne na úkor Ruska, čo má podľa Jovanovića (2011) za následok destabilizáciu

mocenskej rovnováhy síl v celom regióne⁶. V tomto kontexte platí, že stabilný Balkán predstavuje základný pilier stability pre celú EÚ.

Severoatlantická aliancia môže z Balkánu kontrolovať širší priestor Čierneho a Jadranského mora. Reorganizácia vojensko-strategických plánov NATO na Balkáne umožňuje tejto aliancii flexibilnú reakciu na prípadný konflikt v perspektívnom makroregióne Zakaukazska a Strednej Ázie (Brzezinski 2009, p. 10).

Jeden z dôvodov lokalizácie vojenskej základne USA na území Kosova⁷ bola jej strategická centrálna poloha v rámci Balkánskeho polostrova, ktorá umožňuje v prípade konfliktu intervenovať všetkými smermi v rámci celého regiónu.

EÚ môžeme ponímať z geopolitického hľadiska pôvodne ako integračný projekt západoeurópskych krajín s cieľom konkurovať ostatným ekonomicko-politickým zoskupeniam. Nepochybne ju možno charakterizovať ako významnú politicko-ekonomickú integráciu s globálnym dosahom. Z tohto dôvodu je primárnym cieľom EÚ ďalšia integrácia do priľahlého priestoru, t. j. do krajín stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy a Stredomoria. Takto posilnená stabilita a bezpečnosť na Balkáne prispeje k ekonomickému a sociálnemu rozvoju nielen v rámci EÚ, ale aj Európy ako celku. Životným záujmom EÚ je zabezpečiť si kontrolu nad tzv. centrálnobalkánskym dopravným koridorom (spomínaný koridor X), ktorý spája oblasť Panónie s Egejským morom v severojužnom smere. Táto spojnica umožňuje prepravu tovarov a surovín na trase západná Európa – Malá Ázia a ďalej na Blízky východ k významným ložiskám energetických surovín, predovšetkým ropy a zemného plynu. Časť tohto koridoru kontroluje Srbsko.

Ak diskutujeme o vzťahoch Srbska a EÚ, v geopolitickom kontexte je nevyhnutné zdôrazniť dve kľúčové skutočnosti. Prvou z nich je, že Srbsko sa nachádza v inštitucionálno-politickej a vojensko-bezpečnostnej zóne EÚ a NATO. Okolité štáty – Maďarsko, Slovinsko, Taliansko, Grécko, Rumunsko a Bulharsko sú členmi EÚ a Chorvátsko sa stalo jej právoplatným členom v roku 2013. NATO, ktorého pôvodnými členmi v širšom regióne boli Taliansko, Grécko a Turecko, sa po roku 1999 rozšírilo o Maďarsko, Chorvátsko, Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko a Albánsko.

Srbsko je v balkánskom regióne osudovo uväznené vnútri dvoch etnicko-historických explozívnych ohnísk, ktoré sa vzájomne prelínajú na línii Kosova. Prvú kontaktnú zónu reprezentuje trojuholník štátov Albánsko – Macedónsko – Srbsko, druhou kontaktnou zónou je bosniansko-moslimská línia zastúpená

⁶ Rusko predstavuje z pozície Srbska hlavného garanta *statusu quo* v otázke územnej celistvosti štátu. Iný pohľad na stabilitu tohto regiónu majú EÚ a NATO, ktoré sa snažia presvedčiť Srbsko, aby uznalo Kosovo ako nezávislý štát. Srbsko sa stavia k NATO antagonisticky, pretože bolo jeho obeťou počas bombardovania v roku 1999. Pre Srbsko by začlenenie do NATO malo skôr negatívny dosah, keďže by *de iure* stratilo územie Kosova a Metohije, navyše by sa muselo stotožniť s opodstatnením bombardovania svojho územia touto vojenskou organizáciou.

⁷ Kemp Bondsteel je americká vojenská základňa nachádzajúca sa v Kosove. Lokalizovaná je neďaleko od mesta Uroševac a rozkladá sa na ploche 360 hektárov. Z tejto základne boli riadené americké letecké operácie v regiónoch Blízkeho a Stredného východu, ktoré sú, samozrejme, bohaté na zemný plyn a ropu. Zdroj: <http://afinabul.blog.cz/0812/nezavisle-kosovo-sucast-energetickej-politiky-usa-krajin-nato-a-eu>, citované 5. 2. 2014.

štátmi Chorvátsko – Bosna a Hercegovina – Srbsko. Záujmom súčasnej politickej elity v Srbsku je normalizácia vzťahov s EÚ, keďže Srbsko patrí do Európy historicky, geograficky, politicky aj ekonomicky.

Ruská federácia od nástupu V. Putina k moci presadzuje koncepciu europocentrizmu⁸ vo svojej zahraničnej politike, pretože reprezentuje centrálnu euroázijskú silu, ktorej politicko-ekonomický a sociálny rozvoj závisí od racionálneho využitia energetických surovín a implementácie moderných západoeurópskych technológií v jednotlivých odvetviach hospodárstva. Geopolitický záujem Ruska o Srbsko je v súčasnosti skôr ekonomický ako politický.

V súlade s argumentáciou autorov srbskej geopolitickej školy zastúpených Petrovičom (2008), Sekulovićom a Gigovićom (2008) a Grčićom (2007) sú balkánske aspirácie Ruska aktívne najmä v kontexte vybudovania stabilného európskeho energetického a bezpečnostného systému. Vďaka celkovému potenciálu, špecifickým záujmom a medzinárodným dohovorom Rusko stále zostáva kľúčovým aktérom pri plánovaní zahraničnej politiky Srbska. Táto krajina znamená pre Rusko dôveryhodného partnera v regióne, s ktorým spolupracuje v rôznych odvetviach hospodárstva, ale taktiež pri riešení politických tém súvisiacich s konfliktnými situáciami na Balkáne. Načrtnuté bilaterálne vzťahy (t. j. prenikanie ruského vplyvu do Srbska) vyhovuje nielen interesom oboch zúčastnených strán.

Regionálne činitele geostrategickej polohy Srbska

Najvýznamnejší ekonomický a politický vplyv na región západného Balkánu z členských štátov EÚ má nepochybne Nemecko. Vďaka svojej ekonomickej dominancii, výnimočnej geostrategickej polohe a dostatočnému demografickému potenciálu Nemecko objektívne reprezentuje dominantnú geopolitickú silu v Európe. Nemecký geostrategický záujem je predovšetkým orientovaný na stredoeurópsky priestor a v neposlednom rade aj na juhovýchodnú a východnú Európu.

Podľa väčšinového názoru srbských geopolitikov a politických geografov (napr. Grčić 1996, 2000, 2005 a 2007, Petrović 2008 a Sekulović a Milkovski 2005) si Nemecko s cieľom intenzifikácie ekonomickej dominancie nad týmto geopriestorom sformovalo klub spriatelenej štátov, tzv. blok lojálnych stredoeurópskych (Slovensko, Poľsko, Maďarsko, Česko a Slovinsko) a balkánskych krajín (Chorvátsko, Bosna a Hercegovina, Albánsko, Rumunsko a Bulharsko). Úlohou tohto bloku je vytvoriť nový strategický koridor v juhovýchodnej Európe, ktorý by spájal strednú Európu (a teda aj Nemecko) s Malou Áziou, Blízkym východom a oblasťou Kaspického mora. Táto nová línia prechádza cez srbský geopriestor na juh od toku Dunaja pozdĺž doliny rieky Moravy a ďalej cez Macedónsko a Grécko dolinou Vardaru.

Na geopriestor Srbska z historického a kultúrneho aspektu vplýval aj arabsko-islamský civilizačný okruh. Medzi kľúčových aktérov v tomto kontexte

⁸ Europocentrizmus je koncepcia, podľa ktorej skutočné hodnoty vo vede, umení, filozofii atď. sa rozvíjajú iba v Európe. Snahou Ruska je oslabiť pozíciu Spojených štátov amerických v Európe a presadiť svoje mocensko-politické záujmy v tomto regióne.

patria Turecko, Irán, ako aj štáty Strednej Ázie a Blízkeho východu. Ako píše Mutavdžić (2013, p. 140), geopolitický význam Turecka je determinovaný niekoľkými faktormi: kontrolou úžin (Bospor a Dardanely), spojením európskeho a ázijského brehu Bosporu mostom a podzemným tunelom, bezprostrednou blízkosťou ostatných geopolitických centier nižšieho rádu (ako napr. Kaukaz, Stredná Ázia a Blízky východ), členstvom v NATO a vojensko-politickým patronátom USA. Turecká zahraničná politika presadzuje v priestore juhovýchodnej Európy podobné záujmy ako politika USA. Turecko sa môže neustále spoliehať na podporu USA pri integračných procesoch do európskych štruktúr, čo ho do určitej miery povzbudzuje do nadväzovania intenzívnejších politických vzťahov s moslimskými štátmi v Strednej Ázii a taktiež na Balkáne.

Podľa Gigovića (2007, p. 58) politická podpora moslimských záujmov v Bosne a Hercegovine, Kosove, Albánsku a Macedónsku zo strany USA a NATO umožňuje Turecku razantne geopoliticky vplývať na posilňovanie islamského faktora v juhovýchodnej Európe.

Gigović (2007, p. 59) argumentuje, že v súčasnosti Turecko realizuje svoje geopolitické ambície v kontexte politicko-ekonomickej integrácie existujúcich moslimských enkláv na Balkáne.

Podľa Petrovića (2006 a 2008) sa tento dlhodobý zámer má uskutočniť v niekoľkých etapách, pričom vo finálnej fáze dôjde k vytvoreniu kompaktného islamského geostrategického priestoru na Balkáne. Pre dosiahnutie tohto cieľa Turecko podporuje moslimské obyvateľstvo na západnom Balkáne v boji za nezávislosť, resp. územnú autonómiu. Takýto prístup zo strany Turecka negatívne pôsobí na geostrategickú polohu Srbska a jeho územnú integritu.

Geopolitické faktory polohy Srbska vo vzťahu k jeho susedom

Zahraničná politika štátov susediacich so Srbskom je výsledkom ich nezávislej politickej agendy, avšak mnohokrát sú bilaterálne vzťahy ovplyvnené aktuálnymi regionálnymi a globálnymi faktormi v regióne. Ak hodnotíme vzťah susedných štátov k Srbsku, väčšinu z nich zjednocuje spoločná konfrontačná politika, pretože v tejto krajine vidia hrozbu v podobe potenciálneho strategického hráča na Balkáne. Ich cieľom je v niektorých súvislostiach eliminovať, resp. relativizovať výhody plynúce z geografickej polohy Srbska.

V prípade Bosny a Hercegoviny ide predovšetkým o srbskú entitu v tzv. Republike Srpskej. Srbsko-chorvátske vzťahy sťažuje bývalý vojnový konflikt a jeho rôzne interpretácie oboma zainteresovanými stranami. Samozrejme, nesieme zabúdať aj na nacionalistické tendencie Srbska voči jeho susedom v podobe tzv. ideologického konceptu „Veľkého Srbska“ na území bývalej Juhoslávie. Geopolitický koncept „Veľkého Srbska“ zohral negatívnu úlohu v 19. a 20. storočí, avšak jeho dozvuky ovplyvňujú politiku krajiny a samotný región aj v 21. storočí.

Maďarsko ako plnoprávny člen EÚ reprezentuje významného partnera v procese integračných snáh juhovýchodnej Európy do euro-atlantických štruktúr. Z geostrategického hľadiska sa vzťahy Maďarska a Srbska zakladajú na väzbách oboch štátov s juhovýchodnou Európou. Pre Maďarsko z hľadiska spolupráce znamená Srbsko významného partnera nielen v regióne juhovýchodnej Európy, ale aj v oblasti Malej Ázie a Blízkeho východu. Potenciálne iredentis-

tické aspirácie maďarských extrémistických síl sa sústreďujú na oblasť Panónskej panvy a povodie Dunaja. V tomto prípade sú tieto extrémistické skupiny pripravené zneužiť maďarskú menšinu vo Vojvodine ako zámienku na potenciálne zmeny hraníc medzi Srbskom a Maďarskom.

Územie Rumunska zasahuje do karpatského, čiernomorského, podunajského a balkánskeho regiónu. Vzhľadom na počet obyvateľov a rozlohu územia predstavuje významného strategického partnera na Balkáne. Geopolitická poloha Rumunska medzi Ukrajinou a Tureckom je kľúčová pre USA a NATO, pretože otvára potenciálnu možnosť spolupráce so štátmi v priestore Zakaukazska a Kaspického mora.

Bulharsko a Srbsko sa rozprestierajú na spojnici medzi Jadranským a Čiernym morom. Geopolitický záujem Bulharska sa v kontexte so srbskou zahraničnou politikou sústreďuje na územie Macedónska a do oblasti obývanej bulharskou menšinou (Dimitrovgrad). Bulharsko napriek členstvu v EÚ a NATO nepriamo podporuje antiislamskú pravoslávnu koalíciu na Balkáne, jeho snahou je intenzívnejšia kultúrna, ekonomická a politická integrácia s Macedónskom.

Macedónsko sa nachádza v centrálnej časti Balkánskeho polostrova. Jeho poloha predurčuje dôležitú rolu tohto štátu aj vo vzťahu k USA a NATO, preto sa na jeho území nachádzajú vojenské základne USA, resp. NATO⁹. Horizontálny dopravný koridor spája pobrežie Čierneho mora so Sofiou, Skopje a jadranským prístavom Drač. Ten sa križuje s vertikálnym dopravným koridorom Belehrad – Skopje – Solún. Takáto poloha je zaujímavá aj pre regionálne mocnosti ako sú Turecko a Nemecko. Pre Srbsko znamená Macedónsko región s osobitným záujmom, pretože územím prechádza najkratšia spojnica Srbska s gréckym prístavným mestom Solún.

Albánsko sa vo svojej zahraničnej politike orientuje najmä na Turecko, USA a Taliansko. Ekonomická zaostalosť, politická nestabilita, labilné geopolitické postavenie negatívne vplyvajú najmä na vzájomné vzťahy s Čiernou Horou, Macedónskom, Srbskom a v neposlednom rade aj s Gréckom. Hlavným kameňom úrazu ostáva albánska menšina, pomocou ktorej ovplyvňujú vnútropolitické dianie v týchto štátoch. Albánska menšina predstavuje nepriamu zámienku na teritoriálne pretenzie prostredníctvom projektu tzv. Veľkého Albánska. Tento geopolitický projekt sa v menšej miere realizuje proklamáciou samostatného Kosova s pretenziami na pripojenie západného Macedónska, ale aj regiónu Sandžaku a oblastí na juhu centrálneho Srbska (oblasť miest Bujanovac, Preševo a Medvedja).

Bosna a Hercegovina sa formovala v podmienkach pod vplyvom konfliktných udalostí a záujmov západných mocností a Turecka. Ako v podstate umelá únia dvoch entít (Federácie Bosny a Hercegoviny a Srbskej republiky) bola Bosna a Hercegovina oficiálne deklarovaná ako nezávislý štát podpisom Daytonských zmlúv prijatých v roku 1995. Sformovaním Srbskej republiky sa posilnil geopolitický a strategický potenciál Zväzovej republiky Juhoslávie

⁹ Američania sú vojensky prítomní na území Macedónska od roku 1992. S cieľom ochrániť americké záujmy v Macedónsku bola v roku 1994 zriadená vojenská základňa, ktorá sa nachádza na letisku Petrovac, v blízkosti hlavného mesta Skopje.

(existovala v rokoch 1992 až 2006, jej hlavnú súčasť tvorilo dnešné Srbsko). Očakávané širšie právomoci pre Srbskú republiku neboli nikdy realizované, práve naopak, snahou centrálnej vlády v Sarajeve a EÚ je vytvoriť unitárny model Bosny a Hercegoviny. V geopriestore Bosny a Hercegoviny (ktorá je *de facto* medzinárodný protektorát) sú najvýznamnejšími geopolitickými činiteľmi EÚ mierové sily SFOR, ktoré sa snažia eliminovať národnostné entity a vytvoriť unitárny štát.

V prácach autorov Gnjato a Popov (2006) a Gnjato (2007) prevláda názor, že snahou centrálnej vlády v Sarajeve je okrem vytvorenia unitárneho štátu aj presadenie fundamentálnej ideológie založenej na islamskom právnom systéme. Základným princípom takejto doktríny je vytvorenie podmienok pre vznik národného štátu Bosniakov.

Čierna Hora patrí rozlohou aj počtom obyvateľov k najmenším štátom v regióne. Z geostrategického hľadiska sú vzťahy Čiernej Hory a Srbska založené na štandardnom partnerskom vzťahu. Pre Čiernu Horu predstavuje Srbsko významného politického a obchodného partnera, prostredníctvom ktorého môže rozvíjať svoje politicko-ekonomické styky s krajinami strednej Európy a panónskeho priestoru. Pre Srbsko je Čierna Hora strategickým východiskovým bodom k prístupu na otvorené more (dopravný železničný koridor Belehrad – Bar). Zo strany Srbska je významná aj jej úloha nárazníkovej zóny medzi albánskou a bosnianskou islamskou entitou na Balkáne.

Chorvátsko je od roku 2013 plnoprávnym členom EÚ a vďaka prístupu k Jadranskému a Stredozemnému moru zohráva pre Nemecko úlohu kľúčového partnera v regióne západného Balkánu. S jeho podporou realizuje svoju politiku oslabovania politických záujmov Srbska v podunajskom regióne. Vzťah Srbska a Chorvátska je zaťažený nútenou emigráciou Srbov zo súčasného Chorvátska, spojenou so zánikom srbských štátnych entít po roku 1995. Z uvedených poznámok vyplýva, že vzťahy Srbska s jeho susedmi ostávajú naďalej komplikované.

ZÁVER

Priebežný proces politicko-teritoriálnej fragmentácie Srbska, ako aj mocenská a vojenská prítomnosť mimoregionálnych aktérov v tomto priestore nevylučujú v budúcnosti možnosť sfornovania nových geopolitických entít, resp. nezávislých štátov na etnickom alebo historickom princípe. Ak sa v blízkej budúcnosti naplní načrtnutý scenár, dôjde na území Srbska k intenzifikácii spomínaného procesu balkanizácie. Geopolitická mapa Srbska vrátane širšieho regiónu sa následne môže transformovať do podoby zložitého usporiadania. Výsledkom takýchto trendov môže byť iniciácia novej vlny krízy v tomto priestore, čo v konečnom dôsledku môže vyústiť do opätovných geopolitických zmien hraníc.

Spolu so zánikom Juhoslávie v roku 1991 prestali existovať aj mnohé geopolitické štandardy, ktoré po niekoľko desaťročí udržiavali politickú rovnováhu na Balkáne. Pôsobenie masmédií a propagandy v značnej miere prispelo k negatívnej deformácii geopolitického a geokultúrneho imidžu regiónu vo vzťahu k integrovanej Európe, osobitne niektorých štátov, medzi ktorými je aj Srbsko.

Najvýznamnejším aktérom v regióne západného Balkánu je Srbsko, ktorého geopolitickú polohu vymedzuje územie tvoriace spojnicu medzi severom, západom, juhom a juhovýchodom Európy. Geopriestor Srbska reprezentuje teritórium, kde dochádza k prelínaniu rôznych politických a ekonomických záujmov nadregionálnych mocností. Z geopolitického hľadiska tvorí most medzi Európou, Áziou, Blízkym východom a Stredomorím. Samostatnú geostrategickú dimenziu predstavuje skutočnosť, že tri z desiatich paneurópskych koridorov prechádzajú územím Srbska. Fragmentáciou územia a jednostranným vyhlásením nezávislosti Kosova došlo k oslabeniu geopolitickej polohy Srbska v priestore západného Balkánu. Kosovo spolu s priestorom južnej časti centrálného Srbska (mestá Preševo, Medvedje a Bujanovac), ktoré sú obývané prevažne Albáncami a región Sandžaku (osídlený Bosniakmi), môžu predstavovať potenciálny faktor nestability nielen pre Srbsko, ale aj pre ďalšie štáty regiónu (Macedónsko, Grécko a Čierna Hora). Týmto priestorom vedie dôležitá panónsko-egejská dopravná spojnica, ktorej nefunkčnosť by mohla negatívne vplyvať na hospodársku a ekonomickú stabilitu týchto štátov. Preto je existenčným záujmom Srbska zabezpečiť teritoriálnu integritu svojho územia a zabrániť následnej „balkanizácii“.

Valorizácii geopolitickej polohy krajiny napomôže aj úspešná integrácia do EÚ. Úspešnej integrácii musí v prvom rade predchádzať stabilizácia vnútropolitickej situácie, harmonizácia vzťahov v regióne a spolupráca s európskymi a svetovými inštitúciami a organizáciami. Z tohto dôvodu je primárnym záujmom Srbska jeho ekonomická, politická a bezpečnostná integrácia do európskych štruktúr.

Príspevok je súčasťou riešeného grantového projektu VEGA 1/0165/15 pod názvom „Pro-poor turizmus ako nástroj trvalo udržateľného rozvoja marginalizovaných komunít a sídiel na východnom Slovensku.“

LITERATÚRA

- ANGELOVIČ, M. (2009). Regionálne disparity v Srbsku na úrovni okruhov. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie: Význam ľudského potenciálu v regionálnom rozvoji, Podhájska 1. - 2. 12.2009*. Východoeurópska agentúra pre rozvoj n. o., pp. 16-23.
- BACHVAROVA, B., BACHVAROV, M. (2003). Homo Balcanicus – człowiek na rozdrożu cywilizacyjnokulturowym. In Orłowska, E., Klementowski, J., eds. *Kulturowy aspekt badań geograficznych; studia teoretyczne i regionalne*. Wrocław (Instytut Geografii i Rozwoju regionalnego UW), pp. 243-251.
- BRZEZIŃSKI, Z. (1997). *The grand chessboard, American primacy and its geostrategic imperatives*. New York (Basic Books).
- BRZEZIŃSKI, Z. (2009). An agenda for NATO. *Foreign Affairs*, 88(5), 2-20.
- CAMPBELL, J. (1963). *The Balkans: heritage and community – in the Balkans in transition*. California (University of California Press).
- CVIJIC, J. (1918). *La Péninsule balkanique: géographie humaine*. Paris (Librairie Armand Colin), [Online]. Dostupné na: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5530552g> [cit.: 5-2-2014].
- DŽADŽIĆ, P. (1994). *Homo balcanicus, homo heroicus II*. Beograd (Prosveta).
- EKMEČIĆ, M. (2007). *Dugo kretanje između klanja i oranja. Istorija Srba u Novom Veku: 1492-1992*. Beograd (Zavod za udžbenike).

- FŇUKAL, M. (2000). *Politickogeografický vývoj jugoslávského prostoru od 70. let minulého století do současnosti*. Dizertační práce, Masarykova Univerzita v Brně, Brno.
- FŇUKAL, M. (2001). Politickogeografické souvislosti jugoslávské krize. *Geografie – Sborník ČGS*, 106, 133-147.
- FŇUKAL, M. (2012). *Teritoriální politická organizace Západního Balkánu s důrazem na vývoj ve 20. století*. Geographia Moravica 3. Olomouc (Univerzita Palackého v Olomouci).
- FUKUYAMA, F. (1992). *The end of history and the last man*. New York (Free Press).
- GIGOVIĆ, L. (2007). Činioci geostrategijskog položaja Srbije. Naučni skup „Srbija i Republika Srpska u regionalnim i globalnim procesima“, *Zbornik radova, Trebinje 2007*. Beograd (Geografski fakultet), pp. 55-62.
- GILBERT, F., LARGE, D. C. (2003). *Konec evropské éry. Dějiny Evropy 1890-1990*. Praha (Mladá fronta).
- GNJATO, R., POPOV, T. (2006). Geopolitički i razvojni aspekti teritorijalne organizacije prostora BiH. Naučni skup „Srbija i Republika Srpska u regionalnim i globalnim procesima“, *Zbornik radova, Trebinje 2007*. Beograd (Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu), pp. 41-46.
- GNJATO, R. (2007). Srpske zemlje u savremenim regionalnim i globalnim procesima. Naučni simpozij „Srbija i republika Srpska u regionalnim i globalnim procesima“. Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu. Prirodnomatematički fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, pp. 7-11.
- GOLDSWORTHY, V. (2013). *Inventing ruritania: the imperialism of the imagination*. New York (Columbia University Press).
- GRČIĆ, M. D. (1995). Krajina kao velika granica i etnokontaktna zona. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 75, 37-46.
- GRČIĆ, M. D. (1996). Elementi političke geografije i pogledi na geopolitičke probleme Balkana u delima Jovana Cvijića. *Glasnik. Geografsko društvo Republike Srpske*, 1, 67-77.
- GRČIĆ, M. D. (2000). *Politička geografija*. Beograd (Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu).
- GRČIĆ, M. D., RATKAJ, I. (2003). Evroregioni i evrokoridori kao faktor integracije zemalja jugoistočne Evrope sa Evropskom Unijom. *Zbornik radova – Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu*, 51, 1-22.
- GRČIĆ, M. D. (2005). Balkan kao kulturni subkontinent Evrope. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 85, 209-218.
- GRČIĆ, M. D. (2007). Geopolitički smisao i besmisao balkanizacije. Naučni skup „Srbija i Republika Srpska u regionalnim i globalnim procesima“, *Zbornik radova, Trebinje 2007*, Beograd (Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu), pp. 29-36.
- GURNÁK, D. (2001). Teritoriálna a štátoprávna stabilita štátov v procese historicko-geografického vývoja stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy. In Novák, S., ed. *Geografické aspekty stredoevropského prostoru*. Brno (Masarykova univerzita v Brně), pp. 38-42.
- GURNÁK, D. (2002). Vplyv vojenských konfliktov na teritoriálnu a štátoprávnu stabilitu krajín stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy. *Folia Geographica* 6, 38, 24-31.
- GURNÁK, D. (2005). Teritoriálna stabilita súčasných štátov stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae. Geographica*, 3, 154-160.
- HUNTINGTON, S. (1996). *The clash of civilisations and the remarking of world order*. New York (Simon and Schuster).

- IŠTOK, R. (2005). Juhoslovanská kríza. Slovania proti Slovanom. In Bilasová, V., Dupkala, R., Žemberová, V., eds. *Fenomén slovanstva II. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis, Filozofický zborník*, 23. Prešov (FF PU), pp. 63-82.
- JOVANOVIĆ, B. (2011). Serbia and Western Balkans. *Nacionalni interes – časopis za nacionalna i državna pitanja*, 7, 9-22.
- KLJAKIĆ, L. (2012). Giving the name is power. *Nacionalni interes – časopis za nacionalna i državna pitanja*, 8(3), 101-115.
- KNEŽEVIĆ, A. (2005). Stanovništvo Srbije prema nacionalnoj pripadnosti po rezultatima popisa 2002. godine. *Glasnik srpskog geografskog društva*, 85, 103-110.
- KNEŽEVIĆ, M. (2012). Serbia and „Western Balkan“. *Nacionalni interes – časopis za nacionalna i državna pitanja*, 8(3), 35-82.
- KOLARZ, W. (1972). *Myths and realities in eastern Europe*. New York (Kennikat Press).
- MILOJEVIĆ, B. Ž. (1951). *Glavne doline u Jugoslaviji: geografska proučavanja i promatranja*. Beograd (Srpska akademija nauka).
- MITROVIĆ, L. (2000). *Balkan – granica i most među narodima (ogledi iz sociologije razvoja)*. Beograd (Zavod za udžbenike i nastavna sredstva).
- MUTAVDŽIĆ, R. (2013). Evolution of NATO partnership policy. *Vojno delo*, 65(2), 132-150.
- PETROVIĆ, D. (2006). Evropski civilizacijski krug kao integrativna slovenska komponenta. Udruženje Južnih Slovena. Zbornik radova: „Slovenstvo XXI vek“, Beograd-Valjevo, 164-173.
- PETROVIĆ, D. (2008). *Srpski narod i velike sile: Kulturno-istorijski procesi*. Novi Sad (Prometej).
- PIRJEVEC, J. (2000). *Jugoslávie 1918-1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha (Argo).
- SEKULOVIĆ, D., MILKOVIĆ, V. (2005). Mesto i uloga geoprostora Srbije i Crne Gore u okviru procesa pristupanja sistemu kolektivne bezbednosti. *Vojno delo*, 57(4), 9-24.
- SEKULOVIĆ, D., GIGOVIĆ, L. (2008). Evropska komponenta geopolitičkog položaja Srbije. *Vojno delo*, 60(3), 9-21.
- SLOVIĆ S. (2013). Global power configuration after the war in Kosovo and Metohia. *Baština*, 35, 347-360.
- SMENIĆ, M. (2010). Geopolitičnost širenja evropske unije i položaj Srbije. *Srpska politička misao*, 17, 17-42.
- STEPIĆ, M. (2012). Western Balkan: an example of the geographical misinterpretation and geopolitical manipulation. *Nacionalni interes – časopis za nacionalna i državna pitanja*, 8(3), 9-34.
- STOJKOV, B., MILIĆ, Đ. (2010). Značaj koridora 10 za razvoj Srbije. *Poslovna politika*, 39(9-10), 16-18.
- VIDOJEVIĆ, Z. (1998). „Balkanizacija“ i svetsko-istorijski kontekst moći. Zbornik radova „Susret ili sukob civilizacija na Balkanu“, 16. Beograd, Novi Sad (Istorijski institut Srpske akademije nauka i umetnosti, Pravoslavna reč), pp. 609-629.
- WEITHMANN, M. W. (1996). *Balkán. 2000 let mezi Východem a Západem*. Praha, Vyšehrad.
- <http://afinabul.blog.cz/0812/nezavisle-kosovo-sucast-energetickej-politiky-usa-krajin-nato-a-eu> [cit.: 5-2-2014].

Slavomír Bucher, Robert Ištók

THE GEOPOLITICAL POSITION OF SERBIA AS A POTENTIAL FACTOR OF DISINTEGRATION

The aim of this article is to outline the process of “Balkanization” which in its figurative form symbolizes resistance to the central government. Thanks to the individual geopolitical doctrines the authors try to point to the instability of the former Yugoslavian states and special attention is given to Serbia. Balkanization in the context of pragmatic argumentation is defined by means of the geopolitical, civilizing/cultural, and geostrategic paradigms. Serbia itself is figuratively characterized by the typical feature of Balkanization which means instability of the geopolitical structures in time and space. These assertions are built on the notorious facts, which make Serbia leader in the region of the West Balkans. The geopolitical position of Serbia is delimited by the territory, which represents a connecting line between the north, west, south and south-east of Europe. The varied political and economic interests of supra-regional powers meet in this geo-space. Instability of this territory is the reason why identification of the geopolitical situation in this territory is difficult, and this, in turn, makes it unpredictable. Authors expose a premise that the geopolitical position of Serbia plays an important role in the Balkanizing process of the state. It rests on the presumption that the geopolitical and geostrategic position is subject to changes in time and space and its value depends on the geopolitical balance of power in the region and on the geopolitical and information progress of the given state. Sources by other authors who performed or perform in the space of the western Balkans are also taken into account. Possible negative consequences of Balkanization in the case of the separatist tendencies in Serbia (Kosovo, Vojvodina, Sandžak and Preševská Valley) are identified as related to the internal and external aspects of the geostrategic position. The internal aspects are the geographical factors, while the global and regional factors are characterized as external. The authors also strive to capture and identify important internal and external actors of the geostrategic position of Serbia including their basic characteristics.

Translation by H. Contrerasová

